

CAHİLLİK GÜÇTÜR - 1984 FELSEFESİ

"Özgürlük Köleliktir, Savaş Barıştır, Cahillik Güçtür"

<https://youtu.be/vfVmgX1Jf1I>

Bu sözü gerçek hayatta bir yerden duysak ya ciddiye almayız ya da bunu söyleyen kişinin akıl sağlığında sıkıntılar olduğunu düşünürüz. Fakat 1984 kitabında geçen bu sözler, bu evrendeki sokaklarda, binalarda yazmakta ve radyolarda dile getirilmekte. Üstelik bu söz oradaki insanlar tarafından da hiç garipsenmiyor bile; aksine bu sözü kabullenme durumları var. Bize kapkaranlık bir dünyayı anlatan George Orwell'in meşhur kitabı 1984; distopya dediğimiz türün en iyi örneklerinden biri. Aynı zamanda bir gazeteci olan Orwell; yaşadığı dönemde etkinlik kazanan komünizm, sosyalizm ve faşizm gibi ideolojileri de çok iyi gözlemleyip ortaya sürükleyici ve düşündürücü bir hikâye çıkarmış. Ve kitabın bu kadar tarihsel altyapıya sahip olması, bu eseri hem gerçekçi ve bir o kadar da korkunç yapmakta. Günümüzde bile, bu kitapta geçen tüyler ürpertici siyasetin bir benzerini görebiliyoruz. Okurken insanı geren, korkutan, üzen ve en önemlisi sorgulatan bu kitap, muazzam bir derinliğe sahip. Ve bu videonun konusu, 1984 kitabının felsefesi.

Kitap Hakkında

Kitap bize bir distopyayı tanıtarak başlar. Bu distopyada tek parti rejimi hüküm sürmekte ve diktatörlük anlayışıyla yönetilmektedir. Hükümette olan bu parti, akıllara gelebilecek her türlü yöntemle insanlarına baskı kurmaktadır. Mesela binalara sokaklara ve hatta insanların evlerine TL ekran dediğimiz kameralardan yerleştirerek; onların her saniye nerede ne yaptıklarını gözlemlemektedirler. Her yerde "**büyük birader**" denilen, partinin başındaki adam olduğu söylenen bir figürün posterleri bulunmakta ve bu posterlerin altında "**büyük birader seni izliyor**" yazmaktadır. Hatta bu rejimde insanların yalnızca ne konuştukları değil ne düşündükleri bile mercek altına alınmaktadır. Bu hükümet, "**düşünce suçu**" denilen bir kavram çıkarmıştır ve bu suç, hükümetin fikirlerine aykırı düşünceler ifade edenleri cezalandırmak üzerine tasarlanıp mevcut suçlar arasında en ağır olarak görülmektedir. Aynı zamanda bu distopyada, "**yeni söylem**" denilen bir dil kullanılmaktadır. "**Yeni söylem**" dilinde hükümetin istemediği bazı kelimeler tedavülde kalkmıştır ve hükümet bu dil için bir sözlük yayınlamış ve sözlükte geçmeyen kelimeleri günlük hayatta kullanmak yasaktır. Bu kadar baskı arasında ana karakterimiz Winston ile tanışırız. Parti'nin düşük rütbeli bir üyesi olan bu karakter, maruz kaldığı bu baskıcı rejimden artık bıkmış ve giderek hükümetin ona koyduğu kuralları yıkmaya başlamıştır. Bu

süreçte Winston'ın gizli gizli Julia isimli kadınla yakınlaşmasına, yüksek rütbeli O'Brien tarafından tuzağa düşürülmesine ve uğradığı ihanetler, işkenceler sonucu gitgide sahip olduğu direnişçi ruhu kaybetmesine şahit oluruz. Ve bu kitapta üstünde durmamız gereken ilk kısım, bu rejimin ustalıkla uyguladığı propaganda tekniğı.

Propaganda Tekniğı

Daha kitabın ilk başında, kafamızda beliren bir soru var; buradaki insanlar nasıl olur da isyan etmiyorlar? Böyle baskıcı bir hükümete rağmen, bu insanların isyan etmemesi; hatta tutkulu bir şekilde hükümetin safında yer almaları, bize bu hükümetin belli manipülasyon tekniklerini başarıyla uygulandığını gösteriyor. O zaman belki de bu soruyu şöyle sormak gerekiyor: **“İnsanları kendi tarafına nasıl çekersin?”** Hükümetin bu soruya cevaplarından biri, **“insanları karşı taraftan nefret ettirerek.”** Hükümet her yıl **“nefret haftası”** denilen bir seramoni düzenlemekte. Burada insanlar toplanıp, **“bir ayın misali”** düşmanlarına spesifik olarak düşman tarafından Goldstein dine karşı nefretlerini kusuyorlar. Aynı zamanda hükümet, bu etkinlikte yeni düşmanlarını da açıklıyor. Olay, yalnızca bununla da kalmıyor; iki dakikalık nefret denilen günlük bir rutin de bulunmakta. Bu etkinlikte insanlar, mevcut düşmanlarına nefret kusmalarının yanında, büyük biradere olan sevgilerini gösteriyorlar. Ve bu etkinliklerde Winston gibi hükümeti desteklemeyen ve **Goldstein**'den nefret etmeyen biri bile, sürü psikolojisi sebebiyle kendini bu eyleme eşlik etmekten alıkoyamıyor. Kitapta bu durumu kendisi şöyle açıklar: **“İki dakikalık nefretin korkunç yanı, birinin rol yapmak zorunda olması değil; katılmaktan kaçınmanın imkânsız olmasıydı.”** Otuz saniye içinde herhangi bir numara, her zaman gereksizdi. Korku ve kinciliğın iğrenç bir coşkusu, öldürme, işkence etme, balyozla yüzleri ezme arzusu; bir elektrik akımı gibi, tüm insan topluluğunun içinden akıyor. Birini, kendi iradesi dışında yüzünü buluşturmaya, çılgılık atmaya dönüştürüyor gibiydi. Her ne kadar kitapta geçen bu nefret ayinleri, ilk başta biraz alışıl gelmişin dışında gözükse de bu tarz düşmanı hedef gösteren nefret söylemleri; liderlerin sıkça başvurduğu bir yöntem. Orwell'in de bu kitabı yazmasına ilham veren Sovyetler Birliğı'nin politikasını inceleyelim: Bu birliğe, bir dönem liderlik yapmakta olan Joseph Stalin, o dönem **“halk düşmanı”** denilen bir suç ortaya çıkarır. Uyguladığı rejime karşı çıkan insanları **“halk düşmanı”** ilan edip, onları toplama kamplarına yollayan Stalin, bu yöntemle halkta **“içimizde bile düşmanlar var”** anlayışı oluşturmuş ve onlara nefret ve öfkelerini yöneltebilecekleri bir kesim yaratmıştır. Kendisini, sıkı bir destekçisi olmayan insanların zihinlerinde bile bir düşman algısı oluşturabildiğinden; bu insanları, **“düşmanımın düşmanı, dostumdur”** yaklaşımıyla, kendi safına çekmeyi başarabilmiştir.

Kitaba geri dönersek; bu hükümet, Stalin'e benzer bir nefret ve düşman politikası izlemesinin yanında, diğer yönlerden de güçlü bir propaganda yürüttüğünü söyleyebiliriz. Sosyolog Willam ..., 1931 tarihinde; bu kitabın yazılmasından yaklaşık 17 sene önce propagandanın psikolojisine dair bir makale yayınladı. Ve bu makalede, kusursuz bir propaganda için gereken dört maddeyi sıraladı. Bu maddeler şöyledir:

- 1- Duyguları öne çıkar, tartışmaya girme.
- 2- Propagandayı, “**biz**” kalıbına sok; karşı tarafı da “**düşman.**”
- 3- Bireyler kadar, gruplara da ulaş.
- 4- Propagandacıyı olabildiğince gizle.

1984 evrenine geri dönersek; Parti'nin, propaganda yaparken bu maddeleri ustalıkla kullandığını görürüz. İlk maddeyi ele alalım, “**Duyguları öne çıkarıp tartışmaya girmemek.**” Hükümetin “**nefret haftası**” veya “**iki dakikalık**” nefret sunumlarında, tamamen oradaki insanların duygularını hedef aldıklarını görebiliriz. Sunumlarda “**karşı taraf neden düşmanımız**”, “**biz neden iyi olan tarafız**” veya “**ne uğruna savaşıyoruz**” gibi argümanlar pek sunulmaz. Bunun yerine, arkaya coşkulu bir müzik verilerek; duyguların ön plana çıktığı tezahüratlar eşliğinde bir sunum yapılmaktadır. Sunumun amacı, insanlara bir fikri anlatmaktan ziyade; onları galeyana getirmektir.

İkinci madde; olan propagandayı, “**biz**” kalıbına sok, karşı tarafı da “**düşman**” maddesine odaklanalım. **Bu hükümet, her zaman bir düşmana sahip ve bir savaşın içerisinde. Aslında bu hükümet, halkı kendi safında tutmak için bir düşman sahibi olmak; bir savaş içinde bulunmak zorunda. Biliyor ki, bu halkı savaştan ve düşmandan mahrum bırakırsan; halkın bastırılmış olduğu öfke ve nefretin sırası, kendilerine gelecek.** Dolayısıyla hep bir “**düşmanla mücadele**”, hep bir “**bizler ve düşmanlar**” ayrımı yapılmakta.

3'üncü Madde olan, “**bireylere kadar, gruplara ulaşmanın**” başarıyla uygulandığını görüyoruz. Nefret haftası veya iki dakikalık nefret etkinlikleri halka açık şekilde gerçekleşiyor. Ve bu sunumlar, eğer gruplar halinde değil de bireysel bir şekilde yapılsaydı; mesela Winston, bu etkinliklerde tek başına olsaydı, nefretini ifade etmesi çok daha zor olacaktı. Ama belirttiğim gibi Winston, her ne kadar hükümetin politikasını desteklemese de bu toplu nefret etkinliklerinde bir sürü psikolojisine kapılıyor ve nefrete katılım göstermekten kendini alıkoyamıyor.

Ve partinin, dördüncü Madde olan “**propagandacıyı olabildiğince gizle**” kısmını da ustalık uyguladığını söyleyebiliriz. Hükümetin başındaki isim, “**büyük birader**” denilen gizemli

bir şahıs. Ve bu kişi, partinin lideri ve propagandaların gerisindeki isim olsa da; hikaye boyunca, hiçbir şekilde gözüküyor. Kendisi, sadece posterlerde ve ekranlarda var. Hiçbir şekilde insan içinde görülmemekte; olabildiğince gizlenmiş durumda. Ve bu Parti'nin uyguladığı propagandayı baştan sona incelersek, oldukça etkili bir yöntemle sahip olduklarını görürüz. Fakat bu propaganda tekniği, halen Winston gibi karakterlerin, tam anlamıyla Parti'nin safına geçmesini sağlayamıyor. Ve parti, burada farklı kozlarını sahaya sürmekte.

Zihin Kontrolü

Belirttiğim gibi bu hükümette, “**düşünce suçu**” denilen bir kavram bulunmakta. Bir kişi hükümet karşıtı fikirlere sahipse ve bu fikirleri ifade ediyorsa, ağır bir şekilde cezalandırılıyor. Fakat hükümetin, düşünce suçundan çok daha kurnaz bir yöntemi daha var; o yöntem de “**halkın düşünebilme kapasitesini azaltmak**”; yani düşünce suçu işlemesine bile olanak vermemek ve bunu da dil ile yapmaktalar. Hükümetin, halkına kullandığı dil olan yeni söylemde; Parti'nin, uygunsuz bulduğu bazı kelimeleri kullanmak yasaklanmıştır. Ve bu politikanın son derece işlevsel olduğunu görebiliriz. Baktığımızda, kullandığımız dil ve o dilin sahip olduğu kelimeler, düşüncelerimiz için kritik bir değere sahiptir. Çünkü insan, bir düşünceyi başka birine aktarırken; hatta kendi zihninde bir düşünceyi kurarken bile bu fikri, kelimeleriyle formüle etmektedir. Fakat o fikri ifade edecek kelimeleri kullanmak yasaksa; o fikrin de insan zihninde yer alması, bir o kadar zor olacaktır. Hükümet de bu durumu bildiğinden, bu kelimeleri yasaklayarak insanların kafasında hükümet karşıtı fikirlerin yalnızca ifade edilmesini değil; aynı zamanda bu fikirlerin oluşmasının bile önüne geçmektedir. Mesela, örnek vermek gerekirse, “**diktatör**” kelimesini ele alalım. Ve “**yeni söylem**” sözcüğünden “**diktatör**” kelimesinin; hatta bu kelimenin yerini tutabilecek diğer kelimelerin de kaldırıldığını düşünelim. İşte bu durumda bir kişi, zihninde “**büyük biraderin diktatör olduğu**” fikrini tutabilse bile, bunu başka insanlara ifade edemeyecektir; çünkü ihtiyacı olan kelimeleri kullanamayacaktır. Hatta bu lafı kurmak isteyen kişi bile, diktatör kelimesinin ne anlama geldiğini yavaş yavaş unutacağından; zihninde bu tarz bir fikrin oluşması bile, giderek zorlaşacaktır.

Hükümetin, insanların zihnini kontrol etmek için uyguladığı diğer yöntemlerden biri de “**geçmiş manipülasyonu**”dur. Bu hükümet, geçmişteki bilgileri çarpıtmakta, kendi çıkarlarına göre değiştirmekte ve bir nevi tarihteki bilgileri yeniden yazmaktadır. Mevcut rejim öncesindeki durumu felaketmiş gibi gösterip; böylece halkın mevcut rejime şükretmelerini sağlarlar. Hayali kişiler yaratırlar ve bunları bir kahraman gibi gösterip, ne kadar güçlü bir tarihe sahip olduklarını gösterirler. Aslında Winston, hafızasını zorlayarak Parti'nin geçmişteki bilgileri çarpıldığını hissetmektedir; fakat hükümet, geçmişe dair her türlü belge ve fotoğrafı ortadan

kaldırıldığı için Winston, kendi hafızasına karşı bile şüpheyile yaklaşmaktadır. Parti'nin, geçmişi istediği gibi şekillendirebilmesi, halkı kontrol etmek de en güçlü kozlarından biridir. Çünkü geçmişi kontrol eden bu parti, şimdiki tüm eylemlerini haklı çıkarabilir. Geçmiş öyle bir tasarımlar ki, mevcut rejimin baskıların ve zulmün geçmişe kıyasla bir gereklilik; hatta bir lütuf olduğuna halkını inandırabilir. Fakat hükümetin bu zihin kontrol yöntemlerinden belki de en meşhuru, kitapta sıkça geçen $2+2=5$ metaforudur. O'Brien, Winston'u ele geçirip onun beynini yıkamaya çalıştığında Winston'u, iki artı ikinin beş olduğuna; daha doğrusu, iki artı ikinin, hükümet ne isterse o sayı olduğuna inandırmaya çalışır. Burada Orwell, $2+2=5$ denklemini, öylesine seçmemiştir. Bu denklemin, metaforik bir değeri vardır. Mesela Sovyetler Birliği, beş yıllık kalkınma planını dört yılda yapmayı hedeflerler ve kendilerine slogan olarak bu denklemi seçerler. Fakat bu denklemdeki asıl gönderme, Nazi'lerin zihniyetine yöneliktir. Nazi'lerin ordusuna liderlik eden Hermann Göring, Adolf Hitler'e yönelik sadakatini ifade etmek için söylediği meşhur bir lafı vardır: **“Eğer önderimiz öyle istiyorsa, iki artı iki 5 yapar.”** Ve Orwell, bu kitaptan önce hazırladığı bir makalesinde, Nazilerin bu tarz gerçeği manipüle etmeleri üzerine, şunları yazar: **“Nazi teorisi, gerçekten de hakikat gibi bir şeyin var olduğunu açıkça reddediyor. Bu düşünce dizisinin ima edilen amacı, liderin ya da bazı yöneticilerin yalnızca geleceği değil, geçmişi kontrol ettiği bir kâbus dünyasıdır. Lider, herhangi bir olay için ‘aslında olmadı’ diyorsa; pekâlâ o olay, asla olmamıştır. İki artı ikinin 5 olduğu söylenirse, iki artı iki beştir. Bu ihtimal beni bombalardan çok daha fazla korkutuyor.”**

Şu ana kadar anlattıklarımı toplarsak; kitaptaki bu hükümet, halkın beynini yıkamak adına iki temel yöntemi başarıyla uyguluyor. Bunlardan biri, **“nefret ve düşmanlık aşıl原因an propaganda tekniği”**; diğeri de **“yeni söylem”** ve **“geçmiş manipülasyonu”** gibi yöntemlerle dikte ettirdikleri, **“zihin kontrolü.”** Fakat hükümet, ne kadar uğraşsa da halen Winston gibi birini bozmayı, kendi saflarına çekmeyi başaramaz ve bu sefer de ilkel, acımasız ve bir o kadar da etkili bir yöntemle başvurur; korku faktörü.

Bizi İzliyor

George Orwel'in bu kitapta tasarladığı, **“insanların tel ekranlarla izlenmesi”** fikrine ilham veren bir konsept var. Filozof Jeremy Bentham, hapisanedeki mahkumları kontrol altında tutmak için **panoptikon** denilen bir konsept dizayn eder. Bu dizaynda, mahkûm hücreleri çembersel bir şekilde konumlandırılmıştır ve bu çemberin merkezinde bir gözetleme kulübesi bulunmaktadır. Ve bu görevli, çevresindeki her mahkûmun ne yaptığını görebilmektedir. Bentham'a göre bu dizayn sayesinde mahkumlar, her an izleyebilecekleri ihtimalini düşünecek ve böylece hareketlerine çeki düzen vereceklerdir. Her ne kadar bir görevlinin, tüm mahkumları

aynı anda izlemesi imkânsız olsa da mahkumların zihninde, “**Acaba şu an görevli beni izliyor mu?**” endişesi bile, onların yanlış bir hareket yapmaktan çekinmelerini sağlayacaktır. Bu tarz bir denetleme mekanizmasını, kitaptaki hükümet de her yere koyduğu TL ekranlar ile uygulamaktadır. Her ne kadar hapisane önündeki gibi tüm insanların TL ekranlarla aynı anda izlenmesi mümkün olmasa da “**acaba izleniyor muyum**” paranoyası bile, insanları hükümet karşıtı hareketler yapmaktan alıkoymaktadır. Hatta hükümet TL ekran mantığını daha da ileri bir seviyeye taşıyıp insanları birer yürüyen TL ekranlara dönüştürmüştür. Yani insanlar bile, bir TL ekran misali diğer insanları gözlemlemekte ve hükümet karşıtı bir izlenim sezdiklerinde; onları şikâyet etmektedirler. Özellikle Stalin hükümetindeki Sovyetler Birliği’nde, bu durumun birebir aynısı görülmektedir. Stalin, vatandaşlarından; çevresinde hükümet karşıtı birini gördükleri vakit hiç acımadan onları ifşa etmelerine karşı teşvik eder. Hatta bu gelenek öyle bir seviyeye gelir ki, insanların dostu, komşusu; hatta ailesinden biri bile hiç acımadan hükümet karşıtı yakınına ifşa edecek duruma gelmiştir. Kitabı baktığımızda Parsons karakterinde, buna benzer bir durum görürüz. Düşünce suçu işlediği ortaya çıkan Parsons’ı hükümete şikâyet eden kişi, öz kızıdır. Winston’a dönersek; onun, hükümetin eline geçmesini sağlayan kişi de Winston’a oda tutmasında yardımcı olan ve başlarda güvenilir biri imajını veren Chellington karakteridir. Ve Winston’ın yakalanmasıyla da bu hikâyenin en sert kısmına giriş yaparız. O'Brien, Winsto’a türlü işkenceler ve manipülasyonlar yaparak; hem ona “**büyük birader**”i sevdirtmeye, hem de iki artı ikinin 5 olduğuna; daha doğrusu Parti'nin istediği sayı olduğuna inandırtmaya çalışır. Winston sonunda, çektiği acılara dayanamayıp O'Brien’ın dediklerini kabul etse de; O'Brien halen Winston’ın direnişçi ruhunu kıramadığını fark eder. Ve onu meşhur 101 numaralı işkence odasına sokmaya karar verir. Winston burada farelerin, yüzünü kemireceğini öğrendiği vakit, asıl kırılması gerçekleşir. Burada O'Brien, bu işkencenin ya Winston’ın kendisine ya da ilişki yaşadığı Julia’ya yapılacağını belirtir. Ve Winston, bu kısımda test eder ve işkencenin kendisi yerine Julia’ya yapılmasını kabul eder. Ve böylece kitapta geçen acı hakkındaki şu sözün doğruluğu tescillenmiş olur: “**Acıdan tek bir şey dileyebilirsin; durmasını.**” Dünyada hiçbir şey fiziksel acı kadar kötü değildir; acı karşısında kahraman yoktur. Ve Hükümet, bu kadar uğraşın sonunda Winston’ı istedikleri hale sokmayı başarmıştı. Artık Winston, kendini bu hükümete ait hissetmeye başlamıştır. Büyük biradere karşı sürdürdüğü nefretin yerini, sonunda sevgi almıştır ve artık onun için de iki artı 5 olmuştur.

Kapanış

1984’ün eleştirdiği şey tam olarak ne? Sosyalizm eleştirisi, Komünizm eleştirisi, Faşizm eleştirisi. Aslında bu kitap, özünde bir totaliter rejim eleştirisi ister Komünizm olsun, ister

Faşizm olsun herhangi bir ideoloji pratikte hak ve özgürlükler engelleyen baskıcı bir hale dönüşmüşse halkını öyle bir duruma sokar ki, halk zihninin kontrol edildiğinin, düşünce özgürlüğünü kaybettiğinin farkına varmaz bile. İşte 1984 kitabı, **“bu tarz bir rejimin güç kazanmasına izin verirsek, bir daha geri dönüşü olmayan bir yola gireceğimiz”** tehlikesine karşı, bir uyarıdır.

Peki, 1984 kitabının sonuna baktığımızda Orwell’in, **“kitabı karamsar bitirdiğini”** söyleyebilir miyiz? Bir açıdan baktığımızda Winston’ın kaybettiğini ve hükümetin onu dilediği insana dönüştürebildiğini görürüz. Fakat hükümet, ellerindeki tüm kaynakları harcamaları sonucunda, insanı istedikleri hale ancak getirebilmiştir. Winston, TL ekranlar ile izlenmiş, partinin en zeki üyelerinden biri olan O'Brien ile saatlerce vakit geçirmiş ve son çare olan 101 numaralı İşkence Odası ancak onu bozabilmiştir. Baktığımızda hükümet, Winston’ı asimile edebilmek için epey bir efor sarfetmiştir. Hükümetin sadece tek bir kişiyi dönüştürmek için harcadığı bu kadar çaba ve kaynak, Winston gibi insanların sayısı daha fazla olsaydı, yetersiz kalacaktı. Ve buradan şu çıkarımı yapabiliriz ki, Winston gibi düşünmekten ve sorgulamaktan çekinmeyen insanların sayısı biraz daha fazla olsaydı; o zaman bu hükümet, iki artı ikinin dört olduğunu ve bunu değiştirmeye de güçlerinin yetmeyeceğini anlayabilirdi. (DEŞİFRE: Celal Sancar, 29.5.2023 Ankara)